

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

В. Л. КОРОЛЕНКО, кандидат педагогічних наук, викладач
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

Анотація. На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури визначено сутність процесу морального виховання дітей шкільного віку, проведено аналіз різноманітних підходів до вирішення цієї проблеми. Результати проведеного аналізу свідчать, про необхідність морального виховання дітей шкільного віку, що складає основу загального морального розвитку зростаючої особистості.

Ключові слова: моральне формування, моральні чинники, моральні цінності, моральне виховання.

Аннотация. На основе теоретического анализа психолого-педагогической литературы определена сущность процесса морального воспитания детей школьного возраста, проведен анализ разнообразных подходов к решению этой проблемы. Результаты проведенного анализа свидетельствуют, о необходимости морального воспитания детей школьного возраста, который составляет основу общего морального развития растущей личности.

Ключевые слова: моральное формирование, моральные факторы, моральные ценности, моральное воспитание.

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах соціального розвитку українського суспільства виникає пріоритетна необхідність змін у процесі морального виховання дітей шкільного віку і пошуку ефективних шляхів його поліпшення.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Результати аналізу наукових праць, які присвячені питанням морального виховання школярів, свідчать про інтерес науковців до цієї проблеми (Макарушка О., Сірополко С., Ярощук Л., Ягупов В., та інші). Однак питанню морального виховання дітей шкільного віку у наукових роботах уваги приділено недостатньо.

Мета статті – висвітлити та проаналізувати основні проблеми морального виховання дітей шкільного віку.

Виклад основного матеріалу.

Моральне виховання формує моральні поняття, погляди і переконання. Воно покликане також сприяти розвитку моральних почуттів, що виражають запити, оцінки, спрямованість духовного розвитку особистості. Не менше значення має і вироблення навичок і звичок моральної поведінки.

Згідно трактуванням О. Макарушки, моральні почуття особистості слід поділяти на особисті (задоволення, поваги, гордості, тощо) і суспільні (засновані на доброзичливості) [1].

Однією з важливих якостей, які необхідно виховувати в дитини О. Макарушка вважав правдивість і визначив систему правил:

- 1) не дорікати учням у неправді, не переконавшись у цьому;
- 2) виховувати правдивість власним прикладом;
- 3) після певних доручень учням цінувати їхні добрі діла, вчинки;
- 4) повчати коротко, невимушено [1, с. 69].

На нашу думку, важливою особливістю морального формування дітей шкільного віку є педагогічна майстерність учителя. Як зазначають П. Загребельний, В. Чайка, Е. Грішин, учитель повинен дотримуватись певним моральним нормам у процесі виховання:

- учитель повинен за будь-яких обставин поважати почуття власної гідності кожного з своїх вихованців і формувати в них це почуття;

- лише глибока повага та довір'я, щира любов до дітей, бережне ставлення до їх моральних почуттів можуть створити обстановку взаєморозуміння;

- справедливість в оцінюванні знань і вчинків учнів - один з важливих регуляторів моральних відносин;

- вчитель повинен ставити перед учнями посильні вимоги і не допускати сліпої покори цим вимогам. Необхідно виховувати у школярів такі якості, як вимогливість до себе, самокритичність;

- душевна чуйність, теплота, піклування про дитину, її радості - дуже важливі моральні якості вчителя, котрі визначають і норми взаємовідносин з дітьми, які повинні бути щирими, невдаваними і виявляться у всіх життєвих ситуаціях;

- безкорислива допомога дітям у важкі моменти, чуйне ставлення до дітей;

- педагогічна етика не визнає безконфліктного виховання, але розв'язувати моральні конфлікти радить шляхом знаходження компромісних вирішень. Нервозність при конфліктних ситуаціях, категоричність дій і вчинків учнів сприяє лише нагромадженню негативного заряду в моральній атмосфері;

- учитель повинен довіряти думці учнівського колективу, постійно радитися з учнями, вивчати їхню думку з приводу впроваджуваних заходів;

- учителю слід уважно підходити до оцінки моральних вчинків школярів, ретельно вивчати мотиви їхніх вчинків;

- учитель не повинен ділити своїх вихованців налюбимих і неллюбимих;

- учитель повинен шукати і знаходити в кожному вихованцеві позитивні якості і саме на них будувати свої стосунки з дітьми;

- непримириме ставлення учителя до всілякого зла, несправедливості, нечесності, моральної неохайності;

- учитель не повинен зловживати довіреними йому інтимними таємницями учнів, нагадувати дітям про давно врегульовані конфлікти;

- індивідуальний підхід - один з основних елементів і вимог тактики;
- розвивати в дітей здатність відстоювати свої переконання, засновані на чіткому уявленні про добро і зло - одна з найважливіших вимог етики учителя;
- виховання можливе за умов таких взаємин вчителя з учнем, які ґрунтуються на взаємоповазі, взаєморозумінні і єдності цілей.

Дослідники вважають, що від тактовності і рівня професійної поведінки учителя залежить ефективність морального розвитку учнів [2, с. 155-157].

Наші спостереження свідчать, що одним з головних факторів які сприяють ефективному духовно-моральному розвитку дитини шкільного віку це поєднання виховних зусиль сім'ї і школи. Підтверджують нашу думку і дослідження С. Сірополка, що відзначив важливі елементи взаємодії сім'ї і школи:

- 1) організація Батьківського Комітету, голова якого має право брати участь у педагогічній раді;
- 2) шкільні свята, на яких батьки можуть ознайомитись з успіхами своїх дітей (виставки писемних і ручних праць, співи, танці);
- 3) надання шкільним іспитам прилюдного, а не офіційно-урочистого характеру, перетворення їх у шкільні торжества;
- 4) утворення конституційного бюро, яке допоможе визначити здібності дитини до того чи іншого фаху [3, с. 5].

Дослідження проведене Л. Ярощук дає нам змогу стверджувати ,що програми роботи учителя школи, або керівників гуртків, студій та секцій, учнівського самоврядування є елементами тактичного планування виховної роботи спрямованої на досягнення високого рівня моральної сформованості дітей шкільного віку. Дослідниця відзначила важливість загальних вимог до планування виховних програм:

- цілеспрямованість, орієнтація на місію школи та стратегію виховної роботи;
- реальність (здійсненність), відповідність планованих виховних справ

вікові та інтелектуально-моральному потенціалу дітей конкретної школи;

- системність, тобто наступність і послідовність планованих заходів;

- конкретність: усі заплановані справи повинні мати чіткі цілі, конкретні терміни та реальних виконавців;

- ефективність, вибір форм та техніки виховного впливу, які відповідають вимогам часу;

- творчий характер планування і соціальна значимість планованих виховних справ;

- узгодженість з бажаннями та інтересами учнівського колективу, батьків, громадськості [5].

На думку Л. Ярощук результативність розроблених учителем програм, залежить від його здатності врахувати всі види інформації про учнів і клас, а саме:

1. Характеристика учнівської спільноти:

- склад класу та його прикмети: кількість хлопців та дівчат, загальний розвиток і пізнавальний рівень (за групами), успішність та працездатність, кількість дітей з неповних сімей, з вадами розвитку, девіантною поведінкою;

- згуртованість: схильність до співпраці, існування компаній, лідери, спільні ціннісні орієнтації і регулятори поведінки;

- пов'язаність класу зі шкільною спільнотою: участь у роботі шкільних органів самоврядування, гуртків, студій та секцій, проведенні загальношкільних виховних справ;

2. Виховні цілі:

- виховні цілі для класу конкретизують виховні цілі для школи та доповнюються спеціальною виховною метою, яку визначає класний керівник відповідно до результатів аналізу якостей учнівської спільноти (характеристики класу).

3. Організація роботи класу як виховного колективу.

Плануючи роботу класу, слід врахувати усі види діяльності школярів: навчання, суспільно

корисну працю, громадську та відпочинкову діяльність. Відповідно ця робота може бути спланована за такими напрямками:

- організаційно-навчальні заходи, наприклад, проектування виховних справ;
- справи, спрямовані на формування ідентичності та творчий розвиток особистості;
- справи, спрямовані на розвиток і згуртування спільноти;
- справи, покликані зміцнити здоров'я учнів, запобігти травматизму;
- контрольно-аналітичні заходи, наприклад, журнал відвідування навчальних занять та позаурочних заходів.

4. Індивідуальна робота з учнями.

5. Робота з батьками [5, с. 33-35].

У процесі дослідження, ми використовували орієнтовну програму виховання особистості, пропонувану Л. Ярошук, що сприяла підвищенню ефективності моральної сформованості дітей шкільного віку.

I. Загальні відомості про учня.

1. Біографічні дані. Прізвище та ім'я учня, рік народження, національність.

2. Соціально-побутові умови. Адреса проживання, склад сім'ї, освіта, місце роботи батьків. Допомога сім'ї в навчанні й вихованні дитини. Режим праці та дозвілля учня. Участь учня в домашній праці. Любов до праці.

3. Стан здоров'я. Крім загальної характеристики стану здоров'я учня (за даними шкільного лікаря), обов'язково слід виявити сенсорні (пов'язані з органами чуття) дефекти, якщо вони є.

II. Загальний рівень розвитку учня.

1. Психічний розвиток учня. Характеристика його уваги. Особливості сприймання і розуміння навчального матеріалу. Швидкість, точність і міцність запам'ятовування. Характеристика прийомів запам'ятовування.

2. Інтелектуальний розвиток, ерудиція учня. Інтерес до питань світогляду,

моралі, науки, техніки, мистецтва, спорту. Наявність провідного інтересу.

3. Індивідуально-психологічні особливості учня. Його збудливість і енергійність, врівноваженість та емоційна вразливість. Темп роботи і мовлення. Здатність легко переходити від одного виду діяльності до іншого. Наполегливість, упевненість, охайність учня. Рівень розвитку почуття колективізму, обов'язку, власної гідності.

Виявити особисті якості (скромність, сміливість, рішучість, правдивість, чемність, самокритичність учня, ставлення до вчителів, товаришів, батьків). Вид діяльності, до якого він має нахил. Справи, які він може виконувати найуспішніше. Характеристика загальних і спеціальних здібностей учня.

III. Навчальна діяльність учня. Мотиви навчальної діяльності.

Ставлення учня до занять у школі. Наявність пропусків занять, їх причини. Уважність на уроках. Навчальні предмети, якими найбільше цікавиться. Якість і систематичність виконання домашніх завдань. Ставлення учня до оцінювання вчителем його успіхів і невдач у навчанні. Успішність з різних навчальних предметів. Участь у предметних гуртках.

IV. Громадська активність учня.

Участь у громадському житті класу і школи. Бажання виконувати суспільні доручення. Рівень дисципліни учня на уроках. Становище учня в колективі класу (офіційний чи неофіційний лідер, лідер малої групи, не прийнятий у колективі). Вияв певних рис у різних видах діяльності. Вивчення учня здійснюється у взаємозв'язку з колективом, у системі колективних взаємин. Його поведінка залежить не лише від особистих якостей, а й від характеру стосунків з колективом, специфіки життя колективу. Педагог має знати специфіку впливу колективу на учня та його реагування на цей вплив. Отже, отримана нами інформація про учнів (їх умови життя, особливості поведінки, особисті інтереси, особливості внутрішньо-сімейних стосунків, тощо) дала можливість використання індивідуального підходу [5, с. 56-58].

Досліджуючи проблему морального формування особистості В. Ягупов підкреслював важливість моральної свідомості в цьому процесі. Дослідник порівнює моральну свідомість особистості з ідеалом, на його думку це поняття, “в якому моральні вимоги, що висуваються до людей, - образи морально досконалої особистості, уявлення про людину, яка втілює в собі всі найбільш високі моральні якості (чесноти)”... Він вважає, що ідеал “на відміну від моральних норм, які визначають поведінку людей у повсякденних життєвих ситуаціях, вказує на кінцеву мету морального виховання й самовиховання людини, дає їй вищий взірець, до якого вона має прагнути”[4, с. 51].

Висновки та перспективи подальшого розгляду.

Аналіз отриманих нами результатів дослідження, дає змогу стверджувати, що ефективність морального виховання дітей шкільного віку залежить від скоординованого педагогічного впливу сім'ї і школи (особистий морального приклад учителя; індивідуальні особливості дитини; взаємини школярів з оточуючими у школі, дома і на вулиці).

Література

1. Макарушка О. Наука виховання. Підручник для шкіл і родин. / О. Макарушка - Львів, 1922. - 152 с.
2. Майбутньому вчителю про основи педагогічної майстерності / Авт. колектив в складі Загребельного П., Чайки В., Грішина Е. та ін. : Навчальний посібник. - Тернопіль, 1993. - 178 с.
3. Сірополко С. Співпраця школи та родини в освітній справі // Рідна школа. - 1927. - Ч. 5-6. - Листопад-Грудень. - С. 3-5.
4. Ярощук Л. Г. Методика виховної роботи : навч. посіб. [для студ. вищ. „ „_ навч. закл.] / Лілія Григорівна Ярощук. - [2-ге вид., випр.]. - К. : Видавничий Дім «Слово», 2012. - 320 с.
5. Ягупов В. В. Педагогіка : Навч. посібник. / В. В. Ягупов - К. : Либідь, 2002. - 560 с.

REFERENCES

1. Makarushka O. Nauka education. A textbook is for schools and families. / O. Makarushka - Lviv, 1922. - 152 p.
2. To the future teacher about bases of pedagogical trade / Avt. a collective is in composition of Zagrebel'nogo P., Chaiky V., Grishina E. but other : Train aid. it is Ternopil, 1993. - 178 p.
3. Siropolko S. Spivpratsya schools and families on educational business of // Native school. - 1927. - T. 5-6. is November-December. - P. 3-5.
4. Yaroshchuk L. G. Metodika educator work : navch. pocib. [for stud. vish. „_ navch. zakl.] / lily Grigorievna Yaroshchuk. - [2 kind., vipr.]. it is. : Publishing House is «Slovo», 2012. - 320 p.
5. Yagupov V. V. Pedagogika : Navch. manual. / V. V. Yagupov - K. : Libid, 2002. - 560 p.

MODERN ASPECTS OF MORAL EDUCATION OF SCHOOLBOYS

**V. KOROLENKO, candidate of pedagogical sciences, teacher
Mykolayvskogo national university of the name of V. O. Sukhomlinskogo**

Summary. On the basis of theoretical analysis of psychological and pedagogical literature essence of process of the moral educations of children of school age is certain, the analysis of the various going is conducted near the decision of this problem. The results of the conducted analysis testify, about the necessity of the moral educations of children of school age which makes basis of general moral development of growing personality.

Key words: moral forming, moral factors, moral values, moral education.